

PĂSTORITUL ȘI AGRICULTURA ÎN ZONA MUNȚILOR CINDREL (SCURT ISTORIC)

Rotar I. *, Fl. Prică **, N. Sima *, Mariana Rusu **, Emilia Costin **, Roxana Vidican *

* Universitatea de Științe Agricole și Medicină Veterinară Cluj-Napoca

** Institutul de Montanologie Cristian – Sibiu

Condițiile de relief au obligat locuitorii actualului teritoriu mărginean să-și satisfacă dintotdeauna necesitățile de trai, practicând mai multe îndeletniciri, printre care cultivarea pământului și păstoritul, existând împreună și dezvoltându-se într-o strânsă legătură organică (VUIA, 1964; IRIMIE și col., 1985)

Păstoritul și cultura unor plante anuale în special culturile cerealiere la care ne vom referi în prezenta lucrare sunt ocupații foarte vechi în Mărginimea Sibiului, îndeletnicire ce-și are începuturile în epoca primitivă, continuând în epoca dacică și daco-romană, cum o atestă foarfeca de tuns oi, găsită pe dealul Cetății Cislădioara, asemănătoare ca formă cu cele folosite de celți și romani. De altfel, în timpul stăpânirii romane, în Dacia o parte din pășunile din Munții Cindrelului au fost considerate "*patrimonium Caesaris*" și arendate acelor "*conductores pascui*" sau unor asociații de proprietari de vite, cealaltă parte rămânând în folosința populației autohtone ca "*ager stipendiarius*". Pe de altă parte, unelele agricole (seceri, sape), descoperite la Tilișca, brăzdarul de plug de tip roman de la Tălmăciu, săpăliga din corn de cerb, descoperită lângă Ocna Sibiului, atestă împreună cu studiile efectuate, continuitatea practicării agriculturii de către mărgineni (IRIMIE și col., 1985).

Păstoritul, ca ocupație principală în zona Mărginimii Sibiului, s-a dezvoltat sub diferite forme. O primă formă o constituie "păstoritul sedentar", în care locuitorii cu număr mai redus de oi, având și alte îndeletniciri, se foloseau de pășunatul din hotarul satului. Încă din vechime și până în zilele noastre, în această formă de păstorit, locuitorii care dețineau 5-20 de oi, le strângeau în turmă și vara mergeau la munte, iar pentru iarnă le aduceau acasă, fiind îngrijite alături de celelalte animale (vacii, cai, etc).

O a doua formă a păstoritului practicat, este cel "pendulatoriu", în care proprietarii (oieri) cu un număr mare de oi, le încredințau unui număr restrâns de ciobani, pentru a le mișca între munte și șes, pe drumuri apropiate și la aceleași date. Activitatea începe primăvara, după topirea zăpezii, când oile pășunau ca și astăzi pe hotarul satelor, până la sfârșitul lunii aprilie când se trece la pășunatul pe pantele domoale și neîmpădurite ce duc spre munți. În timpul iernii, oile erau îngrijite în sat în gospodăria fiecărui proprietar sau în adăposturile de la pădure, acolo unde se găseau depozitate și furajele (GRECU, 1990).

Una din coordonatele principale ale păstoritului tradițional în Mărginimea Sibiului a fost succesiunea calendaristică în care s-a desfășurat această îndeletnicire care, în linii mari, este valabil și astăzi. Astfel, la păstoritul "pendulatoriu", primăvaratul se desfășura între 1 aprilie - 1 iunie, cu variații de la sat la sat, dar în cadrul aceleași

localități, datele erau obligatorii prin tradiție pentru întreaga obște. Unele sate (Tilișca, Rășinari, Tălmăcel, Sadu), ieșeau cu oile abia după 23 aprilie, iar altele (Săliște, Poplaca, Râu Sadului) la 1 aprilie. Unele sate țineau oile câteva săptămâni la șes, pe hotarul propriu sau a altor localități și apoi, urcau la prima treaptă a fânețelor. Locuitorii mergeau și la "păduri" (zona fânețelor montane din etajul fagului). În cazul satelor cu fânețe foarte întinse (Jina) existau două trepte la fânețe: din aprilie până în 14 mai se utiliza "hotarul de jos" (sau dricul întâi) de unde apoi treceau la "colibe" (pe dricul al doilea), în "hotarul de sus", unde rămăneau de la 10 mai până la 15 iunie. La coborâre se respectau, de asemenea aceste două etaje. Se poate vorbi, așadar, de o pendulare dublă.

Pășunatul se făcea, de obicei la întâmplare, atât la urcare cât și la coborâre deși fiecare proprietar își ținea oile mai mult în jurul colibei sale, unde erau adăpostite și unde le administra fân la început primăvara, sau mai târziu, toamna. În lunile iulie-august la colibe se făcea fânul, iar toamna, uneori, înainte de coborârea oilor de la munte, otava.

Văratul se realiza mult mai riguros decât primăvăratul, urcatul la munte petrecându-se mai ales la 21 mai, cel mai târziu la 5 iunie (localitatea Boița) în funcție de clima mai rece a unor munți. Coborâtul din munți se făcea la date apropiate, de regulă la 14 - 15 septembrie ca și astăzi.

În acest interval, 21 mai - 15 septembrie, se desfășura din plin viața productivă la stâne, cu accentul principal pe preparatul brânzei, tunsul mieilor (la 20 iulie) și primul împărțit de brânză (la 15 august).

După coborâtul de la munte urma faza toamnăturii, de obicei în zona fânețelor, la colibe (într-o singură treaptă sau în două ca și în cazul localității Jina). Oile erau ținute adeseori aici până la primăvara următoare sau erau duse după aproximativ o lună, la "hotare", la șes (în octombrie - decembrie).

Iernatul începea din noiembrie - decembrie și dura până la desprimăvărare (martie - aprilie) perioadă în care unii proprietari țineau oile la colibe sau le aduceau în sat atunci când aveau fân și cereale, iar alții se asociau și formau ciopoarte (grup de animale de același fel și de aceeași vârstă; cârd de oi) de 250 - 300 oi, pe care le duceau pentru iernat la distanțe mai mari (IRIMIE și colab., 1985).

În ceea ce privește rasele de oi, oaia "țurcană" sau "bârsană", a constituit speța strămoșească cea mai răspândită până de curând. Oile stogoșe au rezultat din încrucișarea oilor țurcan cu țigăi, fiind considerate, alături de rasa țurcană, mai rezistente la climatul mai aspru și mai răcoros. (GRECU, 1990).

La începutul mileniului al doilea, păstoritul în Marginea Sibiului se caracterizează printr-o pendulare între așezarea din zona colinară și pășunea alpină, cu văratul la munte și iernatul în sat în locurile mai ferite din păduri (DONAT, 1966). În această perioadă este posibil să fi fost generală pentru majoritatea satelor, tehnica creșterii vitelor cornute în stare liberă, în pădure, pe perioade de timp mai îndelungate (DUNĂRE, 1965-1967).

Referindu-se la un asemenea tip de păstorit, DONAT (1966) aprecia că datorită caracterului său închis, fără contacte prea strânse cu lumea de la șes, influențele în tehnica și terminologia pastorală au fost neînsemnate, permițând caracterizarea acestuia ca fiind "cel mai arhaic și cel mai curat păstorit românesc".

Astfel, în perioada de timp cuprinsă între secolele XI și XII, păstoritul în această zonă, are un caracter preponderent sedentar și nu transhumant, cu pendularea animalelor între sat și munte (IRIMIE și colab., 1985).

În secolul al XIV-lea, esențială pentru întregul mod de viață al mărginenilor, creșterea animalelor se intensifică prin practicarea transumanței, fenomen de excepție,

caracterizat de CONSTANTINESCU - MIRCEȘTI (1976) ca "o fază avansată a păstoritului" fiind "una din formele cele mai complexe". Transhumanța reprezintă un sistem extensiv de exploatare a animalelor, specific și adaptat agriculturii mediteraneene și practicat în special de popoarele latine, era cunoscut de circa 3000-4000 ani (DRĂGĂNESCU, 1998).

Mărginenii treceau Carpații pe Valea Oltului sau a Lotrului pentru a ajunge în Țara Românească și Moldova, uneori până în Crimeea. Expansiunea acestor oieri începe în secolul al XV-lea, așa că la sfârșitul veacului al XVI-lea și începutul secolului al XVII-lea, ei erau răspândiți peste tot, din Banat până în Maramureș, din Bucovina până în Dobrogea. În Moldova se întâlnesc acești mărgineni încă din veacul al XVI-lea în județele Bacău și Putna, până la Nistru și dincolo de acest fluviu până în stepele rusești (PASCU, 1943).

Paralel cu forma transhumantă a păstoritului, în zona Mărginimii Sibiului s-a păstrat în permanență, forma anterioară a creșterii animalelor pe hotarul satului, prelungit aici, cum este și firească, până în vârful muntelui în pășunea alpină (IRIMIE și colab., 1985).

În ceea ce privește cauzele apariției fenomenelor de transhumanță CONSTANTINESCU- MIRCEȘTI (1976) arată ca fiind hotărâtor, condițiile naturale: iarbă mai bună pe versantul sudic al Carpaților Meridionali. DRAGOMIR (1928) adaugă la aceasta sărăcirea, cu timpul, a vegetației alpine din zona Mărginimii. De asemenea, transhumanța a fost determinată și de condițiile de iernat pe plaiurile transilvănene, iernatul fiind mult mai dificil și mai costisitor, veniturile cheltuindu-se în bună parte pe fân (GRECU, 1990). Astfel este relevantă importanța lânii aduse pe așa numitele "drumuri ale lânii" pentru industria textilă transilvăneană, care a fost condiționată, secole la rând, de acest așezământ economic între dezvoltarea sa și expansiunea transhumanței, în secolul al XIII-lea fiind o legătură foarte strânsă. Cu alte cuvinte, transhumanța prezintă un caracter de economie extensivă, specializată în realizarea produselor marfă pentru piață (primordial lână, dar și carne, lactate) pentru țările române, precum și pentru zonele îndepărtate ale păstoritului mărginenilor (IRIMIE și colab., 1985).

Spațiul pastoral la mărgineni este reprezentat de vatra și hotarul satelor, zona fânețelor cu sălașe și colibe, munții propriu-ziși, cu stâne alpine, dar înseamnă și drumurile oilor între aceste puncte sau între ele și zonele îndepărtate ale transhumanței.

Vatra permanentă a mărginenilor Sibiului, atât înainte cât și după perioada destul de lungă, atunci când s-a practicat transhumanța, paralel cu păstoritul local, o formează principalele masive între Olt și Frumoasa, cu numeroase culmi paralele: Munții Sadului (Vârful Mare, Coțiu Mare, Șteflești-Cristești), Munții Rășinariului (Dealul Plaiului Ghiham, Tomnaticu, Ocnești, Bătrâna, Beșinău, Niculești, Șerbănei-Cânaia, Cindrel cu șirul ce merge de la Rășinari spre Păltiniș, între care notăm Strâmbu, Lungu, Dăbârlat, Băbeș, Vălare, Santa), Munții Orlatului, Gurii Râului și Săliștei etc. Strâns legat între ei și formând o unitate cu aceștia sunt Munții Sebeșului și ai Lotrului până la înclinarea lor eu Parângul (IRIMIE și colab., 1985).

Din punct de vedere pastoral, cea mai mare importanță o are culmea nordică a Munților Cindrel, străbătută de un plai situat între Jina și Crinț, denumit "plaiul Jinei" și în ansamblu ca "drumul mare al muntelui" sau "drumul pietros". Pe acest plai pornesc turmele jinarilor către Platoul Frumoasei și mai departe către Munții Parâng, prin plaiul Rudari și sub Vârful Foltea. În decursul secolelor mulți oieri care și-au dus turmele, fie pe drumul mare al muntelui, fie pe Valea Sebeșului, au rămas în Oltenia întemeind satele de ungureni (ANGHEL și colab., 1985).

Referindu-se la oieritul în Țările Române, PRODAN (1992) arată faptul că "e impresionantă înainte de toate, masa pusă în mișcare. Mii și mii, sute de mii de oi, capre, vite, cai, măgari, purtători de samare, porci chiar brăzdând toate drumurile accesibile ale Țărilor Române, câmpiile largi, bălțile Dunării, Bărăganul, gurile Dunării, Dobrogea, sudul Basarabiei, cu prelungiri până departe pe Carpați, în Crimeea, cu un punct terminus chiar până în Caucaz. Pe la mijlocul secolului al XIX-lea oierii ajung să ruleze până spre trei milioane numai de oi".

Transhumanța practică la sud de Carpați, încă din perioada feudală, în secolele XVIII - XIX a cunoscut la margineni o amploare deosebită, fiind generată de cauze social-economice, atingând dezvoltarea maximă în prima jumătate a secolului al XIX-lea, iar începând cu a doua jumătate a secolului XIX se produce restrângerea acestei forme de viață economică. Cauzele acestui fapt sunt multiple, dintre care vom aminti reducerea pășunilor din Câmpia munteană și limitarea drumului oilor, ca urmare a împrăștiării țăranilor din Principate (Legea agrară din 1864), desființarea islazurilor comunale în urma comasării pământului, pierderea în 1863 a munților neîncorporați, măsuri de restrângere a spațiului pastoral.

De asemenea, interesele oierilor au fost afectate și de interzicerea în anul 1865 a pășunatului de iarnă al oierilor transilvăneni în Dobrogea. O parte trec în Moldova iar altă parte în Muntenia unde în anul 1875, o iarnă grea distruge majoritatea turmelor.

În anul 1879 bulgarii interzic la rândul lor trecerea oilor pe la Rusciuc și iernarea în Batova ca urmare a colonizării cerchezilor în Câmpia Dunării. Păstorii trec din nou în Dobrogea unde li se permite iarăși iernarea însă spațiul devenind prea mic pentru numărul mare al turmelor, mulți renunță și își vând oile. Mai mult, în anul 1877, după o epizootie puternică este instituită carantina între România și Transilvania, iar între anii 1881-1882 este închisă granița, la data de 1 iunie 1886 fiind oprit orice tranzit sau import de animale de la sud de Carpați (IRIMIE și colab., 1985).

Astfel, în timp ce Jina, Poiana, Tilișca și Râu Sadului vor rămâne în continuare localități cu un pronunțat profil pastoral, datorită întinselor pășuni din hotarul lor, economia celorlalte localități vor marca mutații esențiale.

Referindu-ne la tipurile de păstorie practicate și care se mai practică în bună parte de către marginenii Sibiului, putem afirma că cel mai vechi este tipul pendular (pendulare simplă și dublă), alături de transhumanță. De asemenea, s-a practicat și se mai practică și în prezent păstoria sedentară cu creșterea vitelor pe lângă casă și păstoria locală în cadrul căruia turma constituită din oile care n-au urcat la mume este pășunată pe hotarul satului, seara înapoiindu-se în sat (IRIMIE și colab., 1985). Păstoria marginenilor a avut un rol important în viața zonei dar și pe plan național contribuind la afirmarea specificului etnocultural.

Agricultura a avut și are o importanță secundară datorită condițiilor geografice mai puțin favorabile. Culturile agricole urcau până la 1200-1400 m altitudine din cultivarea neîntreruptă a teraselor desțelenite. Astfel, în secolul al XI-XII-lea, între culturile de mei, grâu, orz și secară, locul principal îl ocupa meiul, care forma baza alimentară cerealiară a populației (cultura meiului fiind atestată documentar în 1170 în descrierile rabinului Petahia). Acestea erau cultivate pe suprafețe mici "la colibe", în zona fânețelor, pe soluri cu expoziție sudică, dar sărace care nu rezistau în cultură doi ani consecutivi. De aceea, în anul următor pământul rămânea necultivat - se lăsa "moină" (IRIMIE și col., 1985).

În secolele XIII-XIV se înregistrează un progres ca urmare a utilizării plugului cu brăzdar și cuțit de fier, a grapei cu cuie de lemn, care înlocuiește boroana din spini și generalizarea tracțiunii animale la lucrările agricole, bovinele ocupând locul principal.

Ca urmare a noilor tehnologii, în secolul al XIV-lea se introduce îngrășarea naturală a terenurilor prin gunoie ("*terrae fimatee*"), abandonându-se tehnica moinei sălbatice cu rotația pășune-cereale-pășune. Astfel, pășunatul ogoarelor toamna după strângerea recoltelor, cu mutatul țarcului din loc în loc, atestă simbioza dintre păstorit și agricultură în Mărginimea Sibiului (IRIMIE și col., 1985).

În secolele XV-XVII, în principal, se cultivă aceleași culturi, dar în secolul XVII se introduce cultura porumbului, care reprezintă cea mai importantă achiziție în domeniu, înlocuind definitiv meiul, începând cu veacul următor, dar moștenind de la acesta denumirea pentru făina de porumb - "mălai" (IRIMIE și col., 1985).

În perioada cuprinsă între secolul XVIII și jumătatea secolului al XIX-lea se introduc culturile duble, de primăvară și de toamnă, ca urmare a perfecționării metodelor de cultură și îngrășare a ogoarelor (tehnica bienală). De asemenea, în secolul al XVIII-lea în afara extinderii culturii porumbului, are loc și introducerea unei noi culturi, cea a cartofului, cu consecințe apreciabile pentru economia și alimentația populației din aceste zone. După unele știri, între plantele agricole cultivate de către mărgineni, s-a aflat și hrișca - cultură dispărută cu totul în zilele noastre (IRIMIE și col., 1985).

Aratul s-a făcut întotdeauna, calendaristic vorbind, în raport, de culturi: pentru culturile de primăvară - în perioada aprilie-mai, iar pentru cele de toamnă - în octombrie-noiembrie. Mărunțirea pământului și curățirea solului de buruieni se făcea cu gapa, iar semănatul urma imediat după arat, fiind în funcție de specificul culturilor agricole. Pentru păioase (grâu, orz, ovăz, secară) se practica semănatul în arătură, după grăpat, sămânța era aruncată, cea mai adesea, cu mâna prin împrăștiere, iar acoperirea semințelor aruncate se făcea cu grapa folosită cu colții întorși în sus.

În conjunctura politică creată după cucerirea independenței de stat a României, agricultura a fost stimulată prin înzestrarea cu noile echipamente tehnice, dar în același timp, s-au redus suprafețele destinate păstoritului.

Perioada de după 1900, a fost extrem de legată în evenimente care au provocat mutații esențiale în viața mărginenilor, culminând cu 30 decembrie 1947, prin lichidarea monarhiei și proclamarea republicii, urmată de confiscarea proprietăților, moment care a marcat puternica decădere a acestor activități economice milenare consemnate de noi în această lucrare.

Agricultura pe platouri și în terase se întâlnește și în prezent la majoritatea satelor niărginene (Boița, Tălmăcel, Vale, Tilișca, Rod, Poiana, Jina), uneori la altitudini care depășesc 900 m, în zona colibelor la fânețe, unde există suprafețe mai reduse, cultivate cu cartof, ovăz, orz și secară, care rodesc în condiții satisfăcătoare, toate acestea, fiind în strânsă legătură cu creșterea animalelor (IRIMIE și col., 1985).

BIBLIOGRAFIE

ANGHEL, GH., V. CARDAȘOL, MARCELA NEACȘU, I. ȚUCRA, ALEXANDRA VASU, 1985, *Pajiștile din Munții Cindrel*, Lucr. științ. ale ICPCP Măgurele-Brașov, vol.X, 279-295.

CONSTANTINESCU-MIRCEȘTI, C., 1976, *Păstoritul transhumant și implicațiile lui în Transilvania și Țara Românească în secolele XVIII-XIX*, Editura Academiei București.

DONAT, I., 1966, *Păstoritul românesc și problemele sale*, Studii, 19 (2), București.

DRAGOMIR, N., 1926, *Din trecutul oierilor mărgineni din Săliște și comunele din jur*, L.I.G.U.C., II (1924-1925) Cluj.

- DRĂGĂNESCU C.**, 1998, *Transhumanța - component al patrimoniului natural și național*, Lucrări științ. ale I.M. Cristian Sibiu, vol.I, 302.
- DUNĂRE, N.**, 1965-1967, *Păstoritul de pendulare dublă pe teritoriul României*, AMET, Cluj AMET, Cluj.
- GRECU, V.V.**, (coordonator) 1990, *Săliștea Sibiului străveche vatră românească*, sub egida ASTRA-Sibiu.
- IRIMIE, C., N. DUNĂRE, P. PETRESCU**, 1985, *Mărginimea Sibiului – civilizație și cultură populară românească*, Editura Șt. și Enciclopedică București.
- PASCU, ȘT.**, 1943, *Starea românilor din Transilvania la trecerea acestui principat sub suzeranitatea Austriei*, Transilvania nr.6.
- PRODAN, D.**, 1992, *Transilvania și iar Transilvania*, Editura Enciclopedică București
- VIUA R.**, 1964 - *Tipuri de păstorit la români*, Editura Academiei R.P.R.

Sheperd Activities and Agriculture in the Cindrel Mountains Area
(A Short History)
(Summary)

The authors describe the tradition and organization in Cindrel Mountains of the sheeps grazing by people from Mărginimea Sibiului, a renowned region in sheeps growing. The moving of flocks from Alpine pastures to the eastward plains up to Ukraine and to the southward up to Bulgaria contributed to enrichment of Romanian civilization.